

RECENSIES

Het project *Techniek in Nederland in de Twintigste Eeuw* is met het verschijnen van het zevende deel uit de serie afgesloten. Hier worden de delen IV t/m VII besproken, waarna de programmaleider terugblijkt op het project.

J.W. Schot e.a. (eds.), *Techniek in Nederland in de twintigste eeuw, deel IV, Huishoudtechnologie en medische techniek* (Zutphen: Walburg Pers, 2001) 349 pp. ISBN 90-5730-067-2

In het vierde deel van de monumentale serie 'Techniek in Nederland in de twintigste eeuw' worden twee gebieden van technologie behandeld die vrijwel iedereen uit ervaring kent en die bovendien door de nog steeds doorgaande ontwikkelingen tot de verbeelding spreken: de huishoudtechnologie en de medische technologie. Deze onderwerpen zijn uitermate geschikt voor een serie die bedoeld is voor een groter publiek, dat vooral ook aan zijn trekken komt dankzij een veelheid van uiterst aantrekkelijke foto's uit de oude doos. De foto's zijn niet alleen maar illustratie bij de teksten en verluchting, maar geven vaak aanleiding tot mijmeren, doordenken en interpreteren. De teksten, geschreven door experts op de betreffende terreinen, zijn samenvattend. Ze begeven zich weinig in wijdlopie en gedetailleerde analyses en zijn over het algemeen helder.

Op een enkele plaats gebruiken de schrijvers abstracte en weinig zeggende formuleringen. Zo concludeert Eddy Houwaart in het deel over medische technologie dat 'de traditie functioneerde als een cognitief-technologisch raamwerk dat de epistemologische context bood voor de formulering van tal van klinische vraagstukken'. De hoofdstukken over medische technologie zijn evenwel helder en overzichtelijk. Hier heeft Houwaart onder de werktitel 'Het transparante lichaam' de röntgentechnologie, de echografie en aanverwante beeldtechnieken als thema en rode draad genomen om de opkomst van het 'medisch-institutioneel-technologisch'-complex in de loop van de twintigste eeuw te schetsen. Dankzij duidelijke keuzes en selectie van de onderwerpen biedt de auteur inzicht in deze complexe ontwikkelingen.

De verschillende hoofdstukken geven een goed beeld van de vaak verrassende manier waarop in de geneeskunde technologie-ontwikkeling, klinische praktijk, moderniseringstendenzen, traditionele opvattingen van artsen en belangen van betrokkenen in elkaar haken en allerlei relaties en coalities veroorzaken. In deze ontwikkeling spelen overigens, opvallend genoeg, de patiënten wiens lichaam toch het object van dit streven naar doorzichtigheid is, nauwelijks een rol.

De afwezigheid van de ‘doelgroep’ is een belangrijk verschil met het deel over huishoudtechnologie, dat onder redactie staat van Ruth Oldenziel. Op het gebied van de ontwikkeling en introductie van huishoudelijke apparaten blijken de huisvrouwenorganisaties namelijk op velerlei manieren een vinger in de pap te hebben gehad. Dit was ook vóór de jaren zeventig toen feministen op het toneel verschenen en de discussie over macht en rechtvaardige verdeling van huishoudelijke taken radicaliseerde, reeds lang het geval. De auteurs ontrukken een aantal technisch geïnteresseerde, competente en politiek bevlogen vrouwen aan de vergetelheid. Een van de verrassende paradoxen die de geschiedschrijving hier biedt, is dat de vaak ‘stille’ diplomatieke macht van de huisvrouwen om de technologieontwikkeling mee te bepalen teloor ging op het moment dat deze organisatieverbanden van huisvrouwen aan het eind van de jaren zestig als ouderwets werden afgedankt.

Beide delen bieden een schat aan informatie en talrijke inzichten en verbanden die de actuele discussie over techniekontwikkeling van nieuwe inspiratie en ideeën kunnen voorzien. Een vergelijking van de twee gebieden laat duidelijke verschillen zien tussen de praktijk van de huishoudelijke arbeid en de geneeskunde. In de huishoudtechnologie is de relatie tussen technologie en ideologie vaak bepalend voor de ontwikkelingen en het economisch succes van de technologie. De ideologie, in de zin van een geheel van door traditie en gebruiken bepaalde opvattingen, bijvoorbeeld over koken, fungeerde vaak als doorslaggevende factor. Zo mislukten aanvankelijk de pogingen om de magnetron als een alternatieve manier van koken te lanceren. Bovendien beïnvloedden de technologische veranderingen weer de relaties binnen het huishouden, zoals opnieuw het voorbeeld van de magnetron laat zien. Toen men de magnetron eenmaal als opwarm- en ontdooi-instrument had geaccepteerd, dankzij onder meer een campagne voor kant-en-klaarmaaltijden in de thuiszorg, nam de noodzaak om gezamenlijk te eten deels af. Dit sloot weer goed aan bij veranderende patronen in arbeidstijden.

Bij de medische technologie ging de technologie veel meer haar eigen gang. Zij zorgde mettertijd, overigens na vele verwikkelingen die te maken hadden met de ‘concurrentie’ in betrouwbaarheid tussen de traditionele, op direct lichamelijk onderzoek gebaseerde methoden van diagnostiek en de nieuwe beeldgerichte methoden, voor een situatie die met enige reden als een geheel nieuwe geneeskundige praktijk kan worden beschreven. Deze heeft grote gevolgen gehad voor onze lichaams- en ziektebeleving.

Deze historische studie is niet alleen verplichte literatuur voor wetenschappers en ingenieurs die een handzaam en leerzaam overzicht van de historische ontwikkelingen op genoemde terreinen willen hebben. Zij is ook interessant voor iedereen die zich een oordeel wil vormen over de manier waarop technologie onze levens, onze relaties en onze opvattingen heeft beïnvloed en dat vandaag de dag nog steeds doet. In techniek geïnteresseerde filosofen tenslotte kunnen er een rijkdom aan concrete voorbeelden en ontwikkelingen in vinden, die ze niet alleen als materiaal voor het onderwijs aan aankomende ingenieurs kunnen gebruiken, maar die hen soms ook voor uitdagende nieuwe onderzoeksvragen kunnen stellen.

*Jan Vorstenbosch
Universiteit Utrecht*